

БЛЕХ МУЗИКА БОКЕЉСКЕ БРИГАДЕ

Партијска организација у Боки Которској, последице консолидације, у периоду 1937—1941. године, посебну пажњу посвећивала је раду у масама и објашњавању широком броју радника и грађана карактер и значај отпора класном непријатељу. Организованошћу чланова Партије биле су обухваћене и разне културне институције и друштва. Место дјеловања комуниста у њима био је различит, зависно од значаја задатака, времена и околности у којима се радило. Понекад су се организовали разни излети, нарочито Првог маја, али и за пријеме пркивених празника, а некада су се, за организовано дјеловање комуниста, користили скупови чланова друштва, посебно у оним у којима су управе биле лијево оријентисане. Доста је била распрострањена и форма индивидуалног рада са симпатизерима Партије. У овим друштвима активно је радило доста комуниста, међу којима већи број оних који су се касније међу првима одазвали позиву Партије на устанак. Многи од њих дали су животе за слободу. Међу њима било је и више десетина музичара.

Тема овог рада није дјеловање Партије у културним друштвима у периоду између два рата, о чему има низ илустративних података, већ предратно дјеловање Партије у ГЛАЗБЕНО-ПРОСВЈЕТНОМ ДРУШТВУ „ТИВАТ“ и СЕОСКОЈ МУЗИЦИ „БЕНО-ВИЋИ“, од чијих је музичара била састављена Блех музика Прве бокељске ударне народноослободилачке бригаде. Новембра 1944. године готово сви тиватски и беновићки музичари нашли су се у саставу Бокељске бригаде, у оквиру посебне јединице БЛЕХ МУЗИКЕ. Она је била издвојена из ратног, оперативног састава и директно подређена Штабу Бригаде.

Још у устанку морнара, фебруара 1918. године, многи тиватски музичари били су на страни устаника, нарочито они који су радили у Поморском арсеналу и неким другим базама на копну, у рејону Тиватског и Херцеговског залива.

Већ Првог маја 1919. године врши се организована прослава међународног празника рада. Он је прослављен „са пуном обуставом рада, збором и поворком“. На збору је о Првом мају говорио војник Острошки због чега је осуђен на три мјесеца затвора.¹ У овој антивладиној демонстрацији узела је учешћа и тиватска Музика у пуном саставу, што је рјечит доказ њеног класног опредјељења и оријентације. Већ тада је у Тивту организован жив политичко-идеолошки и, нарочито, културни рад. Прилозима радника отворен је у Тивту Раднички дом са читаоницом и библиотеком. Због своје изразито лијеве оријентације покрет је од самог почетка изложен прогонима полиције, а већ октобра 1919. године которско поглаварство је наредило да се затвори Раднички дом у Тивту. Ипак, покрет је и даље дјеловао. Истина, сада у отежаним условима. Услиједиле су нове репресалије. Половином 1919. године дошло је у Поморском арсеналу до отпуштања 122 радника. У образложењу је стајало да су отпуштени радници „који су немарни и лијени“. Међу овима било је и десетак музичара.

Свакако, посебан је куриозитет податак да су тиватски музичари, скупа са напредним радништвом Тивта, првих година после првог свјетског рата, присуствовали комеморацијама у Котору стријељаним револуционарима у устанку морнара у Боки. Остало је забиљежено да је 11. фебруара 1920. године кроз Котор прошло у поворци преко 200 тиватских грађана на чијем је челу била Лимена глазба. Они су дошли у Котор да би одали пошту стријељаним револуционарима.²

Један број тиватских музичара био је обухваћен штрајковима које је Партија организовала или подстрекавала у Тивту. Од акција Партије треба посебно истаћи задатак да се бојкотије дочек Стојадиновића, предсједника владе, у Дубровнику. Дан раније директива Партије била је пренесена члановима Глазбено-просвјетног друштва „Тиват“. Бојкот је потпуно успио. Реморкер „Марљиви“ отишао је за Дубровник без тиватских музичара.³

Лимену глазбу у Тивту, између два рата, красило је другарство и јасно истицана лијева опредјељења. Због овога у њој нијесу могли да наступају они који су били другачије политички оријентисани. Тиватски музичари, од којих је највећи број радио у Поморском арсеналу, финансијски су помагали неке акције Партије и нијесу се плашили од предузетих репресалија органа власти. Долазило је до сукоба са режимским организацијама, посебно са „Соколом“, тако да музичари нијесу хтјели да насту-

¹ Др Јован Бојовић, „Револуционарна активност радника Поморског арсенала 1918—1941. године“.

² Даро Петковић, „Одлазак тиватских музичара у партизане“ („Бока“, бр. 172).

³ Перо Буклица, „Сјећања“ (у рукопису).

пе па неким њиховим манифестацијама, организованим у славу режима. Ово је само кратак осврт на дјеловање чланова Глазбено-просвјетног друштва „Тиват“ између два рата дат са циљем да се објасни: како то да су се једног дана сви музичари нашли, као добровољци, у једној партизанској јединици.

СЕОСКА ЛИМЕНА ГЛАЗБА „Беновићи“, у току свог постојања, морала је да савлада бројне тешкоће због напредних оријентација њених чланова. Прво је радила у саставу „Јадранске страже“, али када су у њено руководство дошли неки реакционарни елементи, иступила је из њеног састава и дјеловања у оквиру „Сокола“. Међутим, ни оваје се нијесу дуго одржали. Дошли су у сукоб са режимским правилима „Сокола“ и не желећи да сљепо служе режиму, 1936. године формирали су самосталну Сеоску музику „Беновић“ која је бројила 18 музичара, махом радника.⁴

Како је у периоду послје 1937. године Партијска организација у Боки предузимала усјешно низ акција на консолидацији, мартовске догађаје и почетак рата Партија је дочекала спремна без обзира на чињеницу што су јој се тада волећи партијски кадрови нашли у Смедеревској Паланци у логору. Занимљиво је истаћи да су у мартовским демонстрацијама 1941. године узели учешћа и бројни музичари из ове двије музике.

Док су се грађанске партије, по окупацији, пасивизирале, Комунистичка партија развија врло живу активност. Партијским радом руководи Мјесни комитет КПЈ за Боку чији је политички секретар био Никола Бурковић. Послје напада на СССР, убрзавају се припреме за устанак. Међутим, због слабог функционисања система веза у овом крају, до почетка оружане борбе дошло је нешто касније. Партија се повлачи у строгу илегалност, али се истовремено повезује са масама. Оживљавање устанка у Црној Гори непосредно се одразило на оружане борбе у Боки Которској. Прилази се формирању војних јединица и то најприје у западном дијелу: Орјенског партизанског батаљона, а затим у источном: Приморског партизанског батаљона. Период од децембра 1941. до априла 1942. био је испуњен честим борбама ових јединица, приливом нових бораца и организовањем народне власти и осталих антифашистичких организација. У то вријеме долази до страховитих репресалија окупатора који бројне родољубе стријеља или штернира у логоре. Највише их је било на Мамули и Превлаци.⁵

Окупатор, нарочито у првој фази, покушава на разне начине да активира некадашње културне институције у Боки (према томе, и друштва музичара у Тивту и Беновићима), како би

⁴ Полатак Нјка Томановића, Зеленика.

⁵ Томо Гргурешћ, „Збратимљене општине“.

показао да народ овога краја „одушевљено прихвата нову власт“. Обећавају се разне бенефиције, повећање следовања, пријети се казнама. Међутим, став Партије да се бојкогују окупаторске манифестације, Глазбено-просвјетно друштво „Тиват“ и Сеоска музика „Беновић“ и бројни музичари из осталих друштава из ове области, досљедно спроводе. Тивћани су само једном, и то у врло окрњеном саставу, наступили, а Беновичани ниш једном. Увијек су проналазили разлоге за избјегавање наступа. Једном су фашисти у Тивту били одлучили да музичаре покупе по кућама и да их доведу на концерт. Оне прве су стигли привести, док су остали, који су у међувремену обавијештени, успјели да побјегну. Тако је организован једини наступ тиватских музичара, под пријетљом бајонета, 10. јула 1941. године. Партија је врло спремно реаговала на овај фашистички метод скупљања музичара. Тада је дата директива да се инструменти опште или сакрију, што је и урађено. Сљедећих мјесеци један број тиватских музичара био је ухапшен или интерниран. Радије су отишли у логор и велику личну неизвјесност него на пут издаје. Сви од реда имали су одлично држање у логорима. Углавном су се поново нашли на окупу половином септембра 1943. године када је капитулирала фашистичка Италија.⁶

Сеоска музика „Беновић“ такође је била јединствена у оцјени да по сваку цијену ваља избјећи свирање у славу и за рачун окупатора. Ови чврсти и стамени људи нијесу били заплашени фашистичким пријетњама и одмаздом. Иако су знали да им се „дрно пише“, одбили су да пођу на пут издаје. Сви, изузев једног, били су ухапшени и интернирани. Тројица њих: Трипо Вујиновић, Мирко Одаловић и Никола Одаловић били су од стране фашистичког суда осуђени на казну смрти стријелањем, али су касније помиловани. Како су се, још прије хапшења, плашили да их фашисти не изненаде, договорили су се да инструменте сакрију. Изабрали су заиста идеално мјесто — Цркву Св. Спиридона, исправно рачунајући да се фашисти неће сјетити да их тамо траже. Инструменти су овдје остали све док Беновићки музичари нијесу одлучили да их узму и са њима пођу у партизани. Ова мала сеоска музика ни једном у току окупације није засвирала.⁷ Њихов патриотизам, отпор окупатору, коштао их је интернације. Један број њих је активно дјеловао у НОП-у, због чега је послвије расформирања Орјенског партизанског батаљона био осуђен на врло високе казне од стране фашистичких судова. Слична судбина задесила је и неке тиватске музичаре.

⁶ Даро Петковић, „Одлазак тиватских музичара у партизани“ („Бока“, бр. 172).

⁷ Податак Божа Мустура, Зеленика.

Чим су формиране прве партизанске јединице, штабови Орјенског и Приморског батаљона, и поред сталних борби са окупатором, нијесу заностављали, у јединицама на слободној територији, културно-забавни живот. Како су се на челу јединица налазили борци, који су прије рата и сами били чланови разних културних установа и друштава, они су, са много жара и елана организовали разне културне активности. Честе су биле приредбе са позоришним комадима, пјесмама и играма које су окупљале велики број бораца Орјенског батаљона, омладине и народа са терена. Оваквим акцијама културно су се уздизале и мобилисале масе за даље велике напоре.⁸

Слична ситуација је била и у истомном дијелу Боке. И овдје су, на слободној територији, организована партизанска посијела, логорске ватре са програмима. Издаване су Зидне по-вине, посвећивала се пуца пажња културно-забавном раду. Приредбе организовале у част прославе Октобарске револуције, Првог маја, Дана Црвене армије биле су врло квалитетне и масовно посјећене. Занимљиво је да је тада у херцеговачком крају лаг позоришни комад „БИДО“,⁹ што говори да су се у партизанским јединицама налазили врхунски аматери који су могли извести ово сложено дјело.

У мају 1942. године дошло је до кризе устанка, не само у Боки, него и на читавом гравитационом подручју, настале као последица повлачења пред далеко јачим непријатељем. Бројни партизани досијели су у заробљеништво. Један број био је стријељан. Међутим, и поред страховитог терора, свула се осјећа активност активиста НОП-а.

Овакво стање било је све до капитулације Италије. Тада се појачава илегални рад, врше припреме за акције у случају капитулације Италије. Девети септембар 1943. године народ Боке дочекује потпуно спреман. У редове народноослободилачких јединица ступају стотине нових бораца. Послије борби на подручју Боке, борци одлазе ради попуње пригорских бригада, које су већ биле формиране или их је требало основати.

Нагли развој НОП-а и све већи прилив бораца у јединице били су разлози што је почетком 1944. године формиран Први бокељски батаљон, а само неколико мјесци касније и Други. Они су одиграли значајну улогу у даљој мобилизацији бораца са овог подручја и њиховом сврставању у партизанске јединице. Иако су батаљони, до јула 1944. године, дјеловали на другој територији, у њих је непрекидно стизало ново људство. Овим су створени услови за оснивање бригада. Прва бокељска ударна народноослободилачка бригада основана је у Коњском почетком октобра 1944. године.¹⁰

⁸ Радовић — Црнић, „Орјенски партизански батаљон“.

⁹ Радовић — Црнић, „Орјенски партизански батаљон“.

¹⁰ Др Душан Живковић, „Бока и Паптровићи у НОБ-у“.

Иако је сада тешко утврдити све околности под којима је почело остваривање идеје да се при Бригади оснује Блех музика, очито је да су први разговори вођени још прије формирања Бригаде. Неки од чланова ове музике и учесника у акцији пребацивања музичара на ослобођену територију, мишљења су да су први предлози потекли још непосредно после капитулације Италије, те да је тада већи број музичара хтио да оде у партизанску музику. Међутим, како још нијесу били створени потребни услови, идеја није реализована. Морамо истаћи да се мишљења учесника, посебно њихова сјећања, у акцији оснивања Блех музике Бокељске бригаде, не могу у потпуности ускладити. Међутим, како се ради о небитним детаљима није нужно посебно их разматрати. Једно је непобитно да је оснивање музике била заједничка жеља музичара који су касније ушли у њен састав и Мата Петровића, ратног комесара Бригаде. Тада је у Штабу Бригаде исправно уочено да се приближавају дани одлучних борби против непријатеља, те да је зато нужно у том побједоносном ходу обезбиједити, по угледу на остале регуларне јединице у другим државама, и војну музику. Она је требала да значи врхунац организованости једне веће оперативне јединице и да да значајан политички удио у задацима политичке изградње новог друштвеног система. Истини за вољу треба истаћи да је о томе, треба ли основати Блех музику у саставу Бригаде или не, било различитих мишљења на терену, па и у самом Штабу Бригаде, што је била посљедица различитог схватања њене улоге и значаја.

Ипак, одлучено је да се Блех музика формира. Пресудна је била чињеница да су илегални партизански радници, који су дјеловали на окупираној територији, доставили Штабу Бригаде све потребне податке који су говорили да су Ђеновићки и тиватски музичари спремни да оду у партизане и да уђу у састав Бригаде. Јавили су да ће они обезбиједити све потребне услове: људство, инструменте и извјесну количину нотног материјала.¹¹

Тада су почели послови за реализацију задатка. На основу задатка Штаба Бригаде Видо Цвјетковић, илегални партизански радник у херцеговском крају, ступио је у контакт са Ђеновићким музичарима како би се на вријеме обавиле све потребне припреме ради одласка у партизане. Крајем септембра, или почетком октобра, Нико Томановић и Мило Мустур били су организатори састанка музичара са Цвјетковићем. Учесници скупа су се договорили да оду у партизане чим стигне наређење. Како предратни диригент Неђељко Милошевић, који је имао око 60 година и био је слабог здравственог стања, није могао поднети напоре који су се очекивали, поставио се проблем обезбјеђивања диригента.

¹¹ Сјећања Мата Петровића, ратног комесара Бригаде.

Другог октобра 1944. године стигло је наређење да чланови Сеоске музике „Беновићи“ крену у партизане у што краћем времену. Музичари су се брзо спремни за одлазак. Онда је требало извући инструменте из цркве, гдје су били сакривени. Кључ од Цркве Св. Спиридона држао је Милаш Петковић. До њих је дошао његов син Саво. Тако су музичари Беновића дошли до својих инструмената.

Ноћу, трећег октобра, музичари су из Баошића кренули у партизане. Најприје су дошли до Обалице изнад Беновића. Онда су кренули даље. Нешто више од мјесец дана задржали су се у селма Рујево, Жлијебе и Обалица, чекајући наређење да уђу у састав Бригаде. Овдје су добили наређење да крену за Кривошије ради прикључења Бокелској бригади. Десетог новембра стигли су на Кривошије, а 11. новембра, доласком тиватских музичара, на Драгаљу су се спојили музичари двије музике, чиме је званично формирана Блех музика Бокелске бригаде. У њен састав из Сеоске музике „Беновићи“ ушли су: Нико Томановић, Младен Вујновић, Војин Томановић, Благо Томановић, Јово Томановић, Трипо Томановић, Илија Томановић, Саво Петковић, Нико Комадина, Михаило (Мишо) Мустур, Мирко Одаловић, Дамјан Одаловић и Вељко Јовановић. Њима се на Драгаљу придружио и њихов предратни члан Божа Мустур, који је већ раније био отишао у Бригаду и припадао Трећој чети Трећег батаљона. Он је по наређењу комесара Бригаде прекомандован.¹²

Крајем октобра 1944. године ишли су се на окупу у Тивту Крсто Вуксановић, Иво (Крсто) Синдик, Трипо (Илије) Петковић и Буро (Трица) Раичевић. Пошто су сазнали да је формирана Бокелска бригада, током разговора дошли су на идеју да организовано оду у партизане. Они су, дан-два касније, ову своју замисао препријели Дару Петковићу, члану илегалног Народноослободилачког одбора у Тивту. Петковић је ово примио „к знању“ и рекао им да напишу имена оних који су спремни да оду. Направљен је списак од 22 члана и предат Дару Петко-

¹² Сјећања Нике Томановића и Божа Мустура.

Аутор у трагању за документима који говоре о путу Блех музике дошао је до закључка да о томе постоје врло оскудни подаци који нијесу могли да послуже за реконструкцију дјеловања ове значајне културне институције. Због тога се одлучио да утврди детаље користећи податке и сјећања преко двадесет судијоника у овим догађајима. У току рада испоставило се да има неких небитних неслагања о неким детаљима, посебно када је ријеч о датумима. Међутим, како су тиватски музичари сачували докуменат о датумима кретања Бригаде, управо њима поклонили смо пуно повјерење, јер су ти подаци унесени онда када су сјећања била свјежа. Остале детаље смо ускладили у међусобном разговору, а тамо гдје то није било могуће навели смо да постоји различитост интерпретације догађаја.

вићу.¹³ Он је, потом, преко своје илегалне везе, обавијестио Штаб Бригаде који је наредио да се изврше припреме за одлазак тиватских музичара у партизане. Ради договора о техничким детаљима одласка организован је састанак у Горњој Ластви на којем су били Баро Вукасовић, Рако Радуловић, Мато Матијевић и Даро Петковић. Оваје је Матијевић саопштио наређење.¹⁴ Потом је обављен договор како да се задатак изврши, јер је ваљало, да би се отишло у партизане, проћи поред низа њемачких утврбења у овом региону. Закључено је да овај задатак треба што прије обавити. Потом је Даро Петковић отишао код Крста Вуксановића, капелника тиватске музике, ради даљих договора. Том приликом Вуксановић се прихватио задатка да разговара са свим музичарима. Сљедећег дана одржан је састанак илегалног Народноослободилачког одбора Тиват, на којем се расправљало о одласку музике у партизане. Утврђени су детаљни задаци. Највећи проблем је био како узети инструменте који су били у ОРСТ команди,¹⁵ у којој су били Нијемци. Ипак, закључено је да се посао мора обавити по цијену највећег ризика.

Када су музичари били спремни за одлазак, пришло се остваривању плана изношења инструмената из ОРСТ команде. Даро Петковић је тада отишао код Анта Вуксановића, који је тада вршио дужност „предсједника општине“, а био је симпатизер НОП-а. Он је и раније илегалцима давао многа корисна обавјештења. Овом приликом је изразио бојазан да се задатак неће моћи обавити, те да постоји реална опасност да учесници акције страдају у њој. Ипак је илегалцима дао дупликат кључева. Петковић их је узео, а затим је отишао на други састанак у Горњу Ластву, гдје су Баро Вукасовић, Мато Матијевић, Рако Радуловић и Даро Петковић разрадили план „крађе“ инструмената. Закључено је да у овом послу учествује десетак чланова илегалног Народноослободилачког одбора, чланова Партије и Скоја. Наредних дана одржан је састанак на којем су сви учесници у овој акцији били упознати са детаљима плана.

У утврђени час у зграду су ушли Даро Петковић и Винко Гверовић, откључали просторије раније припремљеним кључевима, а потом су кроз прозор спуштали инструменте. Испод прозора био је Трипо Гверовић. Остали су били у близини. Један

¹³ У настојању да неоспорно утврдимо потребне чињенице везане за Блех музику Бокељске бригаде, послаје појединачних разговора, организован је заједнички скуп групе тиватских музичара гдје су усаглашени сви битни ставови. Овом разговору су присуствовали: Крето Вуксановић, први диригент Музике, Буро Петковић, Анто (Ива) Петковић, Трипо (Шима) Гверовић и Ивица (Ника) Фажо. Да би, послје оволико година, реконструисали борбени пут Бригаде, помогла нам је велика географска карта на коју су учесници сви потребни подаци о ратном путу Блех музике.

¹⁴ Сјећање Мата Матијевића дато аутору.

¹⁵ Садашња зграда Скупштине општине. Морамо истаћи да има неслугања разних лица на околност ко је све учествовао у акцији.

дио инструмената био је однесен у приватне куће, док је други био склоњен у дом Трица (Вицкова) Гверовића на Чешљару. Тиватским музичарима било је саопштено да буду спремни за одлазак. Чекало се само да се јави одговарајућа веза. Одлазак је заказан за 6. новембар, али је дошло до неког неспоразума у систему веза од Тивта до ослобођене територије. Будући партизани били су се окупили у кући Трица Гверовића, али су морали одложити одлазак. Сљедећег дана успостављена је веза и стигло је наређење: „Музика ваља да буде спремна 8. новембра увече за одлазак“.¹⁶

Коначно је дошао и тренутак одласка. Осмог новембра, у 18 сати, деветнаест тиватских музичара је отишло у партизане. Кренули су из куће Гверовића, а водичи су им били Баро Вучасовић и Мирко Вучетић. У Богдашићима су се кратко задржали, док ишје јављено да је пут, којим су музичари требали поћи, обезбијеђен. Из Богдашића су се упутили ка Одољену и даље ка Горажди. У одласку тиватски музичари су у више наврата пролазили поред њемачких бункера и стража, на удаљености око сто метара. Каква је била опасност свиједочи и податак да су један дио пута морали проћи носећи цицеле у рукама. Са Горажде су кренули према Крсцу. Била је мјесечина. Ишли су у колони. Негаје у зору дошли су код куће Ласара, на Крсцу. Ту је успостављен контакт са јединицом Бокељске бригаде. До чекао их је Стево Јовановић, комесар IV батаљона. Оваје су, 9. новембра, око 5 сати ујутро, тиватски музичари по први пут засвирали на слободној територији.

Исте вечери, још прије него су званично ушли у састав Бригаде, Тивћани су имали први јавни наступ у Његушима. Свирали су на приредби која се одржавала у Његошевом родном мјесту. На програму су биле пјесме, рецитације, скечеви. На скупу су били мјелтани и борци партизанских јединица које су се бориле у овом региону. Послије завршетка приредбе, музичари су се вратили у своје коначиште: војате на Крсцу. У току ноћи узнемиравали су их бацачи са Тројнице који су насумице тукли.

Десетог новембра, око 10 сати, стигло је наређење да се музичари упуте у Штаб Бригаде да би што прије ушли у њен састав. Кренули су са Крса преко Залаза и Валишта ка Пуцама

¹⁶ О овом детаљу постоји неслагање тиватских музичара и једног од организатора одласка Музике у партизане Дара Петковића. Ми смо узели као тачан податак који изнесе музичари а то је 8. новембра. Иначе, датум 6. новембар, који наводи Даро Петковић био је стварно дан када су музичари требали отићи у партизане. Међутим, како је веза била прекинута то је урађено два дана касније. Оправдано претпостављамо да је Петковић превидно ову чињеницу. Иначе, у свим документима Глазбено-просвјетног друштва „Тиват“ наводи се податак да је музика отишла у партизане 8. новембра.

и даље до Грахова. У Завазима су узели седам рањених бораца, а затим су ноћли у неким кућама у Изворима. Увече, 11. новембра, стигли су гладни, јер нијесу јели четири дана готово ништа, у Грахово. Оваје су имали сусрет са комесаром Бригаде. Том приликом су му предали списак бораца — музичара из Тивта. На њему су се налазила имена: Крсто (Грге) Вуксановић, Трипо (Илије) Петковић, Анто (Илије) Петковић, Јосип (Ива) Петковић, Илија (Ива) Петковић, Јосип (Јосипа) Ламбаша, Буро (Крста) Вуксановић, Божо (Грге) Вуксановић, Буро (Крста) Вуксановић, Крсто (Ива) Синдик, Буро (Луке) Бошковић, Даро (Мата) Петковић, Трипо (Шима) Гверовић, Анто (Анта) Трипић, Анто (Мата) Вуксановић, Анто (Ива) Петковић, Трипо (Филипа) Вуксановић, Буро (Трипа) Рајчевић и Анто (Пера) Станичић. Укупно деветнаест музичара.¹⁷ Ово значи да је Блех музика Бокељске бригаде у вријеме оснивања имала тридесет три музичара.

Када су Тивћани дошли у Драгал, иако су били изузетно уморни, приредили су концерт борцима Бокељске бригаде. Оваје им је саопштено да ће им се сљедећег дана, 12. новембра, придружити и чланови Сеоске музике из Беновића, те да ће заједнички сачињавати Блех музiku Бокељске бригаде. За првог дирижента музике постављен је Крсто Вуксановић из Тивта.

Блех музика остала је на подручју Кривошија до 23. новембра. За то вријеме су вјежбали, јер готово три године, ниги један музичар није свирао; чували су стражу, а извршавали су и друге ратне задатке. Тако су вукли топове на истурене положаје одакле су могли да тукну окупаторска утврђења на Леденицама. Дали су и неколико концерата за рањене борце као и за војнике који су се оваје одмарали. У паузи, између оторчених и тешких борби, извели су низ концерата. Блех музика Бригаде својим наступима омогућавала је да борци забораве сталне нападе, подижући им борбени морал.¹⁸ Колико су ове борбе биле жестоке свједочи податак да је на бојишту, на подручју Кривошија, погинуло 145 непријатељских војника, док је заробљено 400. Партизански губици били су 37 мртвих и 71 рањени борац.¹⁹

Ослобођењем Кривошија пут за одлазак у Боку био је отворен. Блех музика је са нестрпљењем чекала наређење за

¹⁷ Члановима тиватске Музике, који су отишли у партизани, ставили смо у заграда име оца због тога што има доста случајева да у Тивту различита лица носе иста имена и презимена.

¹⁸ Чланови Сеоске музике „Беновићи“ не могу тачно утврдити дан када су отишли у партизани, те дан када су ушли у састав Бригаде чиме је званично основана Блех музика. Како га они немају евидентираног, сматрају да је датум којег наводе Тивћани тачан. Њега као тачног прихвата и Мато Петровић који истиче да нема одговарајућих података у документацији Бригаде.

¹⁹ Мато Петровић, Реферат на свечаној прослави тридесет година формирања Бокељске бригаде.

покрет, Слободне сате, након завршетка борби на висоравни Кривошије, проводили су, углавном, у вјежбању, иако им је велику потешкоћу чинио потни материјал. Музиком је руководио и дириговао Крсто Вуксановић.²⁰

Наређење за покрет у правцу Боке stigло је курирском везом 23. новембра, у послијеподневним сатима. На путу за ослобођењу Рисан сусрели су се са једним батаљоном Друге далматинске пролетерске бригаде, који је ишао према Кривошијама. Пред саму ноћ музичари су стигли у Рисан да би се, послије краћег задржавања, пребацили чамцима за Пераст гдје су ноћили.²¹

Сљедјећег дана, 24. новембра, Блех музика је извршила још једно путовање морем. Из Пераста су чамцима пребачени за Столин,²² а потом су кренули у правцу Котора. Послије подне су стигли у Котор, који је био ослобођен 21. новембра. Чим су се смјестили у зграду старе Гимназије, у Старом граду, stigло је наређење да треба да учествују на приредби која се давала у згради тадашње Основне школе, у Шкаљарима. На програму су били сксчеви, рецитације и народне пјесме.

За вријеме боравка музике у Котору одлучено је да се ступи у везу са бившим музичарем и диригентом Јованом Борђевићем, који је живио у Бијелој. Пошла је група да га прихвати. Он је стигао током ноћи, а већ наредног дана преузео је дириговање и припремање Блех музике Бригаде. Он је дириговао Музиком до Служа, када је диригентску палицу прихватио Часлав Варва. Морамо истаћи да је за вријеме боравка Музике у Боки основан ЦЕЗ ОРКЕСТАР Бригаде у којем су били чланови Блех музике: Крсто Вуксановић, Јован Борђевић, Буро Петковић, Буро Рајчић и Мишо Мустур. Са партизанима пјесме је увјежбавао Трипо Бурашевић.²³

Блех музика је и даље ишла за Бригадом. Дан-два послије ослобођења, у градове Црногорског приморја стизала је Блех музика.²⁴ Музика је stigла у Будву 25. новембра.²⁵ За музичаре опет није било одмора. Послије уласка у Будву и свирања маршева у пролазу, увече је дат концерт у хотелу „Авала“, којем

²⁰ Овај вриједни радник и данас је диригент Главно-просвјетног друштва „Тиват“.

²¹ Зашто се Музика пребацила чамцима, а није користила пут Рисан — Пераст, нијесмо могли утврдити. По свој прилици постојао је оправдан страх да је пут миниран. Зато се оправдано претпоставља да је ово урађено да би се избјегао ризик евентуалног наласка на мине.

²² Нужно је било пребацити се за Столин, јер је мост на ријечи Лутој, између Ораховца и Доброте, био разрушен.

²³ Податак Мата Петровића.

²⁴ Током читавог пута комесар Бригаде је настојао, исправно уочивши значај овог састава, да музичаре поштеди од учешћа у директним борбама.

²⁵ Будва је ослобођена 22. новембра.

је присуствовало неколико стотина партизана и мјештана. Нарочито топло је била поздрављена Блех музика.

Слиједио је само дан предах, за уморне музичаре, који су сва растојања савлађивали пјешнице, изузев оног дијела када су се пребацивали чамцем кроз Боку. 27. новембра, увече, дали су концерт у Сутомору, а сљедећег дана кренули су за Бар.²⁶ У овај град ушли су на челу батаљона Морнаричке пјешадије. Дочекала их је маса грађана која је аплаудирала Музици. У овом мјесту Блех музика имала је више наступа. Одржавани су чести митинзи, на којима је, по правилу, наступала Музика. Одлазили су и у сусједна мјеста. Увече су изводили властите концерте. У Бару су наступили на народном митингу, одржаном 1. децембра, на којем су говорили партизански команданти и партијски руководиоци: Божо Петровић, Божо Аџмовић и Мато Петровић. Послије митинга Музика је обишла град, а у току одвијања митинга били су испред свечане трибине. У току боравка у Бару музичари су се припремали за сљедеће концерте, а истовремено су вјежбали елементе стројеве обуке. Упознавали су се са врстама пјешадијског наоружања и руковања њима.

Како је убрзо Бригада добила нови задатак (да се пребаци на подручје Катунске пахије, да би узела учешћа у ослобођењу дијела Црне Горе), прекинут је краткотрајни одмор у Бару. Музичари су се укрцали у Бару у воз, којим су се пребацили до Вирпазара.²⁷ Оваје су ноћили на отвореном простору, јер у мјесту није било нити једне куће са читавим кровом. Било је то 3. децембра.

Оваје је одржан састанак партијских руководиоца Бригаде са музичарима,²⁸ на којем је разговарано о културно-забавном животу у Бригади. Овом приликом било је ријечи о идејно-васпитним активностима и задацима музичара на овом плану. Дате су и неке сугестије којима је био циљ да се осавремени репертоар Блех музике. Закључено је да се успостави шири контакт са културно-просвјетним одборима који су били формиран у свим батаљонима, те са органима власти у мјестима у којима Музика борави. Постигнути договор се касније досљедно поштовао.

Послије краћег задржавања у Вирпазару требало је кренути за Ријеку Црнојевића. Преко Скадарског језера, 4. децембра, пребацили су се баркасом. У Ријеци Црнојевића сви чланови

²⁶ Бар је ослобођен 24. новембра.

²⁷ Воз је ишао тако споро уз Суторман да су многи музичари истрчавали из њега и кретали пјешнице. На врх су стигли знатно прије од спорог воза.

²⁸ Сјећање Мата Петровића.

Блех музике су добили нове униформе енглеске војске.²⁹ Од овог тренутка музичари су били једнообразно обучени, што је још више подизало борбено и политичко расположење житеља мјеста кроз која је Блех музика пролазила и стварало увјерење о брзом коначном ослобођењу земље.

Само једну ноћ су се задржали у Ријечи Црнојевића, а онда су се кампоима пребацили до Цетиња. Петог децембра ушли су у Цетиње на челу јединица Бокељске бригаде, свирајући маршеве.³⁰ У Цетињу су преноћили у некој касарни, а потом су кренули према Чеву, на путу ка Даниловграду и даље.

Ноћили су у Ресном. Оваје је одржан још један састанак музичара са одговорним друтовима, који су у Бригади били задужени за културно-забавни рад. Скупу је присуствовао Мато Петровић, комесар Бригаде. Музичари су истакли неке своје проблеме. У питању је био недостатак потребног нотног материјала за нове партизанске пјесме. Током разговора је закључено да би им у овоме доста могао помоћи бивши диригент из Тивта Часлав Варва. Одлучено је да Крсто Вуксановић крене у Тиват са задатком да обезбиједи потребне материјале, у Загарчу су се склонили у неку напуштену кућу. Један број музичара је отишао по неку радио-станицу, али, како нијесу знали пут, залутали су и падали на Нијемце који су били удаљени само стотинак метара.

На Чеву су стигли 6. децембра. Оваје су дали концерт. Како су се на Чеву задржали неколико дана, марљиво су вјежбали, спремајући се за нове концерте. Музичари су помагали и у извршавању других задатака културно-просвјетног рада у Бригади.

У Даниловград су ушли у маршевском поретку 11. децембра. Град је био разрушен, а Нијемци су га и даље тукли топовима. Склонили су се у једну кућу коју су у међувремену погодили непријатељски топови. Срећом, све је добро прошло. Било је врло хладно. Падао је снијег. Оваје су се Блех музици прикључила још два тиватска музичара: Иво (Ника) Фажо и Перо (Ивана) Приват. Музичари су се из Даниловграда склонили у Орју Луку. У Спужу, 22. децембра, Музици се придружио Часлав Варва који је замијенио Јована Борђевића на мјесту диригента Музике. Са њим је стигао и Крсто Вуксановић.

Иако су услови рада били врло тешки, музичари су врло марљиво вјежбали. Оваје су почели да припремају нове мар-

²⁹ Наречење да се ријетке енглеске униформе дају музичарима и да се музика једнообразно обуче дао је комесар Бригаде не консултујући Штаб.

³⁰ Када су се музичари појавили на Цетињу у саставу Бригаде у енглеским униформама, градом се проширила вијест да су оваје стигле енглеске јединице на челу са музиком. Грађани су били одушевљени када су сазнали да је ово партизанска музика.

шеве. Били су најчешће гладни, промрзани, али ипак су радили са пуно одушевљења. Подстрек им је посебно давала брига према њиховој мисији,³¹ као и одушевљени дочек житеља мјеста кроз која су пролазили. Музика је у међувремену постала бројчано већа. Имала је тридесет шест чланова. Међу њима су били познати музички педагози и диригенти Часлав Варва, Крсто Вуксановић и Јован Борђевић. Овим су били обезбијеђени сви потребни услови за стварање једне репрезентативне лимене гласбе.

Послије краћег задржавања у Спужу кренуло се преко Врањских њива за Подгорицу, у коју су ушли на челу једне јединице Бригаде, 29. децембра. Послије краћег задржавања, отишли су на врло напорни и тешки марш: Биоче — Манастир Морача — Гориња Морача — Јавор.

Нову, 1945. годину, дочекали су на врху Јавора, у снијегу, на температури од десет степени испод нуле. Одавде су наставили, у саставу готово читаве Бригаде, марш према Боану. Овдје је, 2. јануара, прослављено ослобођење Црне Горе. Те ноћи владало је изузетно расположење. Пуцало се из свих оружја. Славило. Музичари су те ноћи били изузетно заузети сталним свирањем, Њихов наступ те ноћи и данас памте борци Бригаде и житељи тих мјеста. Игранка је трајала до зоре.

Међутим, иако је читава Црна Гора била ослобођена, рат за Прву бокелску ударну народноослободилачку бригаду, као уосталом и за многе јединице широм земље, није био завршен. Борбе је требало наставити до коначног ослобођења. Тај задатак Бокелска бригада је успјешно обавила, за што је у више наврата била похваљивана или одликована од врховног команданта друга Тита. Истина, музичари су били у нешто повољнијем положају, јер нијесу ишли у борбе, али сва та велика растојања морали су пјешнице преваљивати и то често у изузетно неповољним метеоролошким приликама. Када би стигли у мјесто тренутног опредјељења, морали су давати концерте. Док су други одмарали, они су свирали на концертима, игранкама, свечаним скуповима.

Из Боана су кренули 2. јануара. Ишло се изузетно споро, с обзиром на велику хладноћу, дубок снијег и лед. У Његовоће су стигли 6. јануара.

Све до Пљеваља нијесу имали јавних наступа. Из Његовоћа слиједио је марш: Његовоће — Бурђевића Тара — Пљевља, гдје су остали седам дана. Улазећи у Пљевља, музичари су свој наступ хтјели најавити на већ уобичајен начин, маршем и музицирањем. Међутим, музички инструменти остали су нијем.

³¹ Чланови Штаба Бригаде често су у разговору са музичарима говорили да треба сачувати инструменте јер се оружје и муниција могу отети од непријатеља а инструменти не.

Била је таква зима да нијесу могли испуштати звукове. Тако су у маршевском поретку само прошли кроз град. За вријеме боравка у овом граду имали су низ паступа. Између осталог, учествовали су на дочеку и испраћају једне албанске јединице. Како су били у енглеским униформама, Албанци су мислили да је ова музика „енглеско појачање“, зато су Албанци, од којих су многи знали наш језик, били збуњени када су чули да сви музичари говоре наш језик и када су дознали да су у саставу једне Титове — партизанске бригаде. Овим је побољшан општи утисак о укупном квалитету јединица Народноослободилачке војске.

Блех музика је из Пљеваља кренула 17. јануара према Бродареву, гдје је стигла истог дана увече. Ишла је усиљеним маршем, јер је било стигло наређење да је нужно што прије запосјести ову важну саобраћајну прометницу.

Већ следећег јутра кренули су за Бијело Поље. Иако су били уморни дугим маршем, Блех музика је учествовала у програму којег су дали борци Бокељске бригаде у Бијелом Пољу, увече 18. јануара. У овом граду дат је концерт и следеће вечери. Интересовање је било толико велико да је само мањи број заинтересованих могао ући у малу просторију, у којој је дата приредба.

За Беране (данашњи Иванград) кренули су 20. јануара. Овдје су се задржали десет дана. За вријеме боравка давали су концерте, учествовали у другим културно-нашпитним акцијама и обучавали се у руковању оружјем. Овдје је одржана бригадна конференција, на којој није учествовао IV батаљон, који је био на посебном ратном задатку. Музика је дала концерт за борце и учествовала у другим манифестацијама поводом одржавања бригадне конференције. Овдје је Бригада добила нове ратне задатке у завршним операцијама за ослобођење земље. Наређено је да крене на Косово, да тамо, у саставу јединица Оперативног штаба, учествује у уништењу издајничких балистичких банда. Бригада је истог дана кренула на нови задатак.³²

Бригада је кренула на марш: Беране — Андријевица — Кућишта — Пећ. Овдје су борци стигли након много тешкоћа, посебно због великих мразева, 2. фебруара. Од овог дана па све до краја рата Прва бокељска бригада извршавала је војничке задатке на подручју Косова.

Доласком у Пећ, настали су нови, далеко бољи услови за рад и дјеловање Блех музике. Музичари су почели нормално да вјежбају и да дају концерте према унапријед утврђеном распореду. Било је и доста променадних концерата које је пратио велики број грађана овог краја и бораца. Побољшала се и исхра-

³² Мато Петровић, Реферат поводом прославе 30 година оснивања Бригаде.

на. Обезбијењени су нормални услови становања. Сада се више вјежбало, а од војничких обавеза, углавном су се обављале само стражарске дужности. Посјећивана су и околна села. Свирало се и приликом сахране житеља ових мјеста.

Бригада се није дуго задржала у Пећи. Већ 23. фебруара 1945. године стигло је наређење да се батаљони предислоцирају у Баковицу. Ово наређење је реализовано дан касније.

Блех музика је у Баковици развила још већу активност. Два до три пута седмично давани су променадни концерти који су били врло посјећени. Вршене су и посјете болницама гдје су давани концерти за рањенике. Обилажена су и сусједна мјеста: Јуник, Ереч, Скивјани, Исток. Забиљежен је и податак да је Музика узела учешћа приликом сахране народног хероја Миладина Поповића.¹¹

Борци су 9. мај, односно 15. мај, дочекали у Баковици. Ослобођење читаве земље дочекано је са нескривеном радошћу. Пуцало се и славило. Слављу су се придружили и чланови Блех музике. Читаву ноћ трајао је њихов концерт. Ипак, нико се није жалио на умор.

Сада је Бригада имала мање ратних задатака, иако је, не тако ријетко, долазило до окршаја са балистичким бандама. Ускоро је и суштински завладао мирнодопско стање. Демобилисана су нека старија годишта. И Блех музика се почела осипати. Буро Петковић је отишао за капелника музике IV црногорске бригаде. Ускоро су и други музичари напуштали Блех музику којом су превазилали пут од Грахова до Косова, гдје је дочекано коначно ослобођење земље.

Крајем јуна стигло је ново наређење. Блех музика се требала вратити из Баковице у Пећ. Ово је извршено 26. јуна 1945. године. Тога дана званично је престала да постоји Блех музика Прве бокељске ударне народноослободилачке бригаде.

Ипак, музичари су и даље били на окупу, са малим изузецима. Они су ушли у састав XXIV српске дивизије и постали су званично музика ове дивизије. Она је била појачана и са неколико врхних музичара из Боке. Били су то: Трипо Цуца, Трипо Бурашевић, Анто (Трипа) Петковић, Љубо Вујошевић, Јаков Сајферт, Перо Рафаели и други. Из Пећи је Музика кренула на нове задатке путевима којим се кретала Дивизија у чијем су саставу били. Почетком јануара 1946. године обрела се у Скопљу. Већ тада у њој није био велики број оних који су почели њен ратни поход. Они су на властити захтјев демобилисани или су отишли у друге јединице.

У Скопљу је Блех музика, сада већ у саставу XXIV српске дивизије, коначно престала да постоји, јер је један број музи-

¹¹ Сјећање Мата Петровића.

чара ушао у састав Музике Пете армијске области, док је други дио распоређен у Музику Чetrдесет осме дивизије. Највећи број бокељских музичара се у току 1945. године, на властити захтјев, демобилисао. Они су се вратили у Боку и прихватили су се, углавном, послова којима су се бавили прије одласка у партизане. Скоро без изузетка, поново су се прихватили свирања у музикама којима су раније припадали.³⁴ Већи број њих су и данас, послје тридесет шест година, активни у Гласбено-просвјетном друштву „Тиват“ и Мјесној музици „Беновић“, као и у другим музичким саставима.³⁵

Ради сагледавања значаја задатка којег је обавила Блех музика на борбеном путу Прве бокељске ударне народноослободилачке бригаде, од Коњског до Косова, гдје је дочекала крај рата, нужно је истаћи неке битне закључке. Прије свега, дјеловање Блех музике се не може извојити из укупног дјеловања Бригаде, њене организације и устројства. Блех музика је била њен саставни дио. Она је само, на свој посебан начин, извршавала дио посла на ратном путу ове Бригаде. Може се слободно рећи да га је извршила на најбољи могући начин. Она је својим наступима прошијела славу имена Бокељске бригаде кроз све крајеве куда је пролазила. Блех музика је била и прави репрезентант културне традиције народа Боке Которске. Неко, о томе на следећим страницама.

Овдје ћемо се позабавити системом културно-забавног дјеловања у Бригади, јер је он био специфичан и посебно развијен у знатно већем обиму него што је то било уобичајено у осталим бригадама. Од почетка рата и посебно од тренутка када су основани први бокељски батаљони, који су били окосница за оснивање бригаде, посебна пажња посвећивана је културно-забавном раду. Уосталом, прве ратне године, у условима пуне илегалности, онда када су вршени напади на многоструко јачег непријатеља са слободне територије, културно-забавном раду придаван је нарочити значај. Када је дошло до прилива бораца у Бригаду, у другој половини 1944. године, многи умјетници нијесу добили пушку већ други задатак: да раде на бројним другим пословима, посебно у области културе. Још непосредно по формирању прсовладавало је схватање да је рат при крају, те да ваља мислити и о задацима у перспективи. Чим је формирана Бригада у Коњском, у свим батаљонима су створени културно-просвјетни одбори. Нешто касније, они су формиран и у четима. Руководиоци четних одбора били су чланови Партије или Скоја, а у батаљонима чланови батаљонских партијских комитета. С обзиром да је у Бригади било доста бораца који су се бавили разним културним дјелатностима, развијао се интензи-

³⁴ Податак Ника Томановића.

³⁵ Податак Крста Вуксановића и Ника Томановића.

ван културно-просвјетни рад, Бокелска бригада је била једна од ријетких формација оволике величине која је имала своју Блех музику.³⁶

Док се у почетку културно-забавни рад састојао од предавања и читања партизанских „врабаца“, касније је све више добијао на квалитету, а био је и садржајно обогаћиван. Издаване су цепне и зиане новине, а перманентно је растао број приредби на којима су по правилу биле рецитације, скечеви, фолклор и музичке тачке. Ипак, не може се рећи да је све ишло како треба и без проблема.

У Штабу Бригаде, који је морао да рјешава бројне проблеме, било је различитих гледишта на културно-забавни рад, његов политички значај и посебно на обезбјеђивање услова под којима је радила Блех музика. Неки чланови Штаба, логично оријентисани на чисто војне задатке, више су водили рачуна да у Бригади буде што више оних са пушком у руци, због чега је, посебно у почетку, било различитих гледишта у односу на рад и задатке Блех музике. Срећом, преовладао је став да музика може да да оне исте борбене ефекте као и борци у директним окршајима са непријатељем. Каснији ток догађаја је врло убједљиво доказао да је оваква политика била исправна. Својим радом, залагањем и резултатима, које је постигла Блех музика, музичари су оправдали очекивања и дали свој велики допринос побједи, као и они који су са пушком у руци ratoвали.

Још код формирања Музике пошло се од једне сасвим логичне чињенице да се степен организованости јединице и њене оспособљености за извршавање задатака не може мјерити и цијенити само једнострано кроз њену бојеву готовост и оспособљеност. Искуства из ранијих ратова су говорила да се мора водити рачуна и о неким другим елементима који могу имати битног удјела у успјеху ратовања. Некада су у јурише на челу јединица ишли музички састави. Сада је њихова улога била измијењена, али у условима када се народна власт борила да освоји позиције, ваљало је користити и друге методе борбе. Управо, Блех музика је била примјер како треба дјеловати и она је обавила врло значајну политичко-културну мисију. Она је својом појавом и наступима показивала каква ће бити политичка оријентација у сутрашњим мирнодопским условима. Са Музиком у Бригади читава Бригада је више одавала утисак регуларне армије. Када је Бригада дошла на Косово, Музика је била пријатно изненађење код симпатизера народноослободилачког покрета. Управо, Музика је била та која је, у војничком смислу, утицала да се повећа углед и ауторитет формације у чијем је саставу била. У многим мјестима, видећи Музику на челу Бригаде, мјештани су јој трчали у сусрет и одушевљено је дочекивали.

³⁶ Податак Мата Петровића.

Блех музика Бокелске бригаде била је прави вјесник једне нове социјалистичке културе у којој је право на културу и забаву морало постати својина свих. Овакво опредељење, започето у првим устанничким данима 1941, све се више истицало и кроз конкретно дјеловање и доказивало. Велики број грађана, у свом дутом маршу Бригаде, по први пут су тада слушали музику. То је значило много за освајање позиција нове народне власти. Њени наступи били су значајна помоћ акцијама политичких активиста на терену. Она је допринијела да се неки неопређијени изјасне за народну власт. Зато се може слободно рећи да је Блех музика одиграла, поред своје културне, и политичку мисију, и то на најбољи могући начин.

Музика у Бригади није значила само дио борбе за ослобођење земље и борбе против банди. Њен задатак је био да васпитава житеље крајева кроз које је пролазила и да дјелује на мијењању старих схватања и резона. Она је уградила један од првих камена у изградњу нових друштвених односа у култури. Рецимо и податак да ни једна црногорска бригада није имала овакву музику. У другим срединама није се могао наћи толики број музичара на окупу у једној бригади. Ово је било могуће у Бокелској бригади, због тога што је у Боки прије рата било пет-шест дувачких оркестара од којих је већина била напредно оријентисана. Они су то своје опредељење показали добровољним одласком у Бригаду.

Ваља нешто рећи о културној мисији ове Бригаде на Косову, посебно са аспекта ширења братства и јединства. По свом саставу многонационална бригада, каква је била ова, најбоље је могла да изврши овај, у то вријеме, свети задатак. Ево само пар података како је изгледао састав Бригаде по националности бораца. У њој је било 1.407 Црногораца, 828 Срба, 569 Хрвата, 21 Словенац, 44 Муслимана, 39 Италијана, те 12 бораца разних осталих националности.³⁷

Од самог доласка на Косово Штаб бригаде и Блех музика имали су сасвим јасно опредељење како дјеловати на ширењу братства и јединства. Уосталом, ови ратници већ раније, у дутој историји Боке, били су навикли на националну толеранцију која се успјешно одвијала у Боки, чак и онда када је непријатељ покушавао да завали народе који су оvdје живјели. Народ је увијек пружао отпор онима који су покушавали да носе националну мржњу, а оне појединце који су радили тај нечасни посао знао је бескомпромисно жигосати.

Блех музика је на Косову одмах успоставила, као уосталом и читава Бригада, присне односе са припадницима разних националности које живе на Косову. По свом схватању и политичким

³⁷ Податак Ника Томановића.

убјеђењима национално толерантни, они су одлично obavili задатак ширења братства и јединства. Мора се рећи да је то био сложен и одговоран задатак, с обзиром на услове у којима се одвијало његово извршење. Било је то вријеме када се овдје водила борба против разних балистичких и четничких банди. Овдје су тада дјеловали и разни други поражени непријатељи који још нијесу били истакли бијелу заставу предаје. Они су право развијали своју концепцију отпора и борбе на даљем развијању међунационалне мржње. Зато је доласком Бригаде на Косово отпочела борба на објашњавању основне поставке нове државе на којој је почивала нова Југославија, братска заједница свих народа и народности који у њој живе.

Да би се ова политика могла исправно реализовати, морала је у пракси да покаже такво своје опредјељење. Она је тај свој задатак успјешно obavila, за што је добила и бројна признања. Блех музика је на овом послу радила марљиво и стрпљиво. Одлазила је у удаљена села, у која раније никада није дошао неки музичар и тамо давала концерте. Понекад су пјешнице ишли и по двадесет километара да би присуствовали неком збору или дали концерт. У почетку неповјерљиви према овој музици, житељи Косова су је брзо прихватили као своју. Број концерата стално се повећавао. Када је донесена одлука о расформирању Музике, због преласка са ратне на мирнодопску формацију Југословенске народне армије, и њеном преласку у састав XXIV српске дивизије, многи становници Косова су са жаљењем примали чињеницу да се морају растати од једне такве Музике која је одиграла значајну улогу на ширењу братства и јединства на овом подручју, те на мијењању старих схватања и грађењу нових социјалистичких односа. Она је својим примјерним држањем и дјеловањем доказивала да обећања која су давали разни политички активисти Народног фронта постају стварност.

На крају, морамо рећи и то да се дјеловање Блех музике није исцрпљивало на концертима и дефилеима које је приређивала. Они су наступали и у Забавном оркестру, којим је дириговао Трипо Бурашевић из Котора.³⁸ Музичари су имали свој секстет и октет са којима су наступали на разним приредбама, посијелима, свечаностима. Они су радили и као музички педагози на ширењу опште музичке културе на Косову. Треба истаћи да су учествовали на издавању зидних новина и билтена. Били су активни и као спортисти. Када је требало, извршавали су и војничке послове и задатке. Иако је Блех музика била ван батаљонског састава, она је пружала велику помоћ батаљонима Бригаде у организовању разних културних и политичких манифестација.

³⁸ Трипо Бурашевић је више од двадесет година био диригент Градске музике „Котор“.

Да закључимо: Блесх музика Прве бокељске ударне народноослободилачке бригаде часно је извршила свој политички и културни задатак ради чега је и била основана, а њени чланови дали су свој допринос побједи над окупатором и домаћим издајницима и у послјератној обнови земље, за вријеме док је активно дјеловала. Готово сви музичари из ове Бригаде наставили су даље да се баве овим послом: неки као аматери, а други су постали врло цијењени професионални војни музичари.³⁹

³⁹ Користим прилику да посебно захвалим свима онима који су ми ставили на располагање податке или изијели сјћања на основу којих сам и написао овај скромни прилог о постојању Блесх музике Бокељске бригаде.

S u m m a r y

THE BOKA BRIGADE BRASSBAND

Tomislav GRGUREVIC

The foundation and activity of the Boka Brigade Brassband is treated in the paper mainly according to the memories.

The introductory part is dedicated to the activities of the town brassbands of Tivat and Ćenović between the two wars. It is stated that both these bands were connected with the Communist Party of Yugoslavia and as such participated in various activities organized by the Party. Even then the activity of these bands and their members was suspected by the bourgeois authorities.

During the war until they left to join the Boka Brigade, the members of these music societies had been supporting the Communist Party and the aims of the People's Liberation War, and had been persecuted and put to prison by the occupying forces and quislings.

As soon as they were called to do so, both bands joined the Boka Brigade.

The paper deals, in detail, with the activities of the celebrated Boka Brigade Brassband according to the memories and documents. The cultural and entertaining elements of the activity of the Brassband is pointed out, as its members did not only perform their fighting, but also cultural duties. Particular attention is paid to the activity of the Band in the region of Kosovo.